

Gyvenimas prie demarkacinės linijos dabartiniame Trakų rajone

Daiva KERDOKAITĖ-KAZLAUSKĖ,
Trakų Vytauto Didžiojo gimnazijos istorijos mokytoja

Prieš 101 metus Lietuvos istorijoje žymimas įvykis, kai Vilnius ir Vilniaus kraštas kartu su Trakais oficialiai tapo Lenkijos dalimi. 1922 kovo 24 Lenkijos seimas ratifikavo Vilniaus ir Vilniaus krašto prijungimą prie Lenkijos.¹

Gyvenant Trakuose ir mąstant apie šią Lietuvos istorijos datą² kyla klausimai: kokiomis aplinkybėmis Trakai tapo Lenkijos valstybės dalimi? Kur dabartiniame Trakų rajone buvo nustatyta demarkacinė linija tarp Lietuvos ir Lenkijos valstybių? Kaip gyveno žmonės šalia demarkacinės linijos.³

Nepriklausomybės kovų metu (1918–1920 m.) jaunai Lietuvos valstybei teko ginti savo laisvę nuo Bolševikinės Rusijos, Lenkijos ir bermontininkų. Lietuvos kariuomenė prie Širvintų ir Giedraičių sustabdė L. Želigovskio karinius dalinius, bet Tautų Sąjungos karinės komisijos sprendimu buvo sustabdytos kovos ir nustatyta kontrolės zona ir pasiūlyta konfliktą spręsti derybomis⁴. Lietuvai atmetus P. Hymanso projektą, Tautų Sąjungos taryba 1922 m. sausio 13 d. atsisakė toliau spręsti abiejų šalių ginčą ir nutarė padalyti neutralią zoną ir išvesti naują demarkacinę liniją. Vasario 3 d. demarkacijos linija buvo išvesta pagal geležinkelį Gardinas–Vilnius–Daugpilis, paliekant Vilnių Lenkijai.(...) L. Želigovskis savo ruožtu ėmėsi legalizuoti Vilniaus okupaciją. Dar 1921 m. lapkričio 30 d. jis paskelbė rinkimus į Vilniaus seimą, kuris turėjo nustatyti Vilniaus krašto priklausomybę. Lietuva protestavo prieš tokius rinkimus. Lietuviai

rinkimuose nedalyvavo. Taigi 1922 m. sausio 8 d. plebiscite dalyvavo vos 18% gyventojų, balsavo vieni lenkai.⁵ Įvykus Vilniaus Seimo rinkimams, LVK (Laikinoji valdymo komisija buvo įkurta 1920 m. spalio 12 d. netrukus po L. Želigovskio įvykdyto Vilniaus krašto užėmimo) 1922-02-01 sušaukė jo pirmąjį posėdį. Vilniaus Seimas 1922-02-25 pavedė LVK valdyti kraštą, kol Vidurio Lietuva taps Lenkijos dalimi.⁶ Lenkijos seimas kovo 24 d. paskelbė, kad Vilniaus kraštas įjungiamas į Lenkijos valstybę. 1923 m. vasario 15 d. Lenkijos vyriausybė pateikė Ambasadorių konferencijai prašymą (...) pažymėti Lenkijos sienas, kurios nebuvo pažymėtos Versalio taikos sutartimi.⁷ Pagal šį prašymą Ambasadorių konferencija pripažino Lenkijos sienas su Lietuva buvo nustatyta pagal faktinę to meto padėtį, išplaukiančią iš 1923 n. Vasario 3 d. Tautų Sąjungos Tarybos nutarimo dėl neutraliosios juostos tarp Lietuvos ir Lenkijos padalijimo vykdymo. Ambasadorių konferencijos nutarimo Lietuva nepripažino, pareiškė griežčiausią protestą ir nuosekliai vartojo terminą „demarkacijos linija“ vietoj termino siena.⁸ Lietuvos vyriausybė iškilmingai pareiškė, kad ji nepripažįsta jokios galios Ambasadorių nutarimui ir ji visoje pilnumoje palaiko Lietuvos teises į savo senąją sostinę ir Vilnijos teritoriją.⁹ Tarptautinės teisės žinovų

⁵Ten pat. Psl. 59

⁶http://www.archyvai.lt/lt/fondai/regionine_ir_teritorine_valdzia/lcva_f19_pazyma.html

⁷Lietuvos ir Lenkijos santykiai 1917-1994 m. Dokumentų rinkinys. V. 1998 m. Ambasadorių konferencijos nutarimas dėl Lenkijos rytinės sienos. Psl. 69.

⁸Lietuvos ir Lenkijos santykiai 1917-1994 m. Dokumentų rinkinys. V. 1998 m. Ambasadorių konferencijos nutarimas dėl Lenkijos rytinės sienos. Psl. 72.

⁹Lietuvos ir Lenkijos santykiai 1917-1994 m. Dokumentų rinkinys. V. 1998 m. Ambasadorių konferencijos nutarimas dėl Lenkijos rytinės sienos. Psl. 76.

¹Vilniaus klausimas - Visuotinė lietuvių enciklopedija (vle.lt)

²Vilniaus klausimas - Visuotinė lietuvių enciklopedija (vle.lt)

³<https://www.epaveldas.lt/preview?id=LIMIS-50000002314206>

⁴Arūnas Gumuliauskas. Lietuvos istorija 10 klasei. V. 1993.psl.46

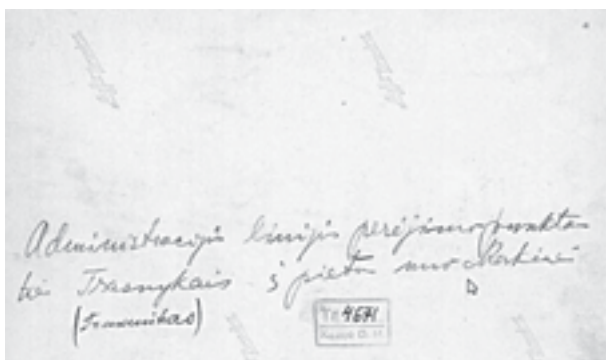

Vilniaus krašto prijungimo prie Lenkijos metinių minėjimo 1922 dalyviai, Lenkijos vyriausybės ir Vidurinės Lietuvos laikinosios valdančiosios komisijos nariai (iš dešinės penktas sėdi L. Želigowski, šeštąs – J. Piłsudskis; Nacionalinis skaitmeninis archyvas)

(M. Rémario, L. Natkevičiaus ir kitų) teigimu, Ambasadorių konferencija neturėjo tarptautinės teisės kompetencijos spręsti Lietuvos ir Lenkijos sienos klausimą. Ambasadorių konferencija buvo sudaryta iš Didžiosios Britanijos, Italijos ir Japonijos ambasadorių Paryžiuje (narių) bei Prancūzijos užsienio reikalų ministro (pirmininko) Versalio taikos sutarties priežiūrai vykdyti. Nustatydamą Lietuvos ir Lenkijos sieną, ji rėmėsi Versalio taikos sutarties 87-uoju straipsniu, kuriame rašoma apie Lenkijos ir Vokietijos sieną. Versalio taikos sutartis negalėjo galioti Lietuvai, nes ji nebuvo ta sutartimi pripažinta. Taigi jos sienos negalėjo būti tvarkomos remiantis ta sutartimi: tuo labiau taikomas 87-asis straipsnis. Kita vertus sprendimai dėl Lietuvos negalėjo būti daromi ir be Lietuvos, suverenios valstybės, nuo 1921 m. Tautų Sąjungos narės, sutikimo.¹⁰

Po 1920 m. lapkričio 29 d. pasirašytos paliaubų sutarties su Lenkija Lietuvos pusėje liko didesnė Trakų apskrities dalis, tačiau pats apskrities centras – Trakų miestas – liko Lenkijos kontroliuojamoje pusėje.¹¹

Trakai ir apylinkės likusios okupuotos Lenkijos buvo įjungtos į Vilniaus apskritį, kuri buvo pavadinta Vilniaus–Trakų apskritis. Trakų miesto atstovai ryšium su Lenkijos kuriamu projektu sudaryti Vilniaus apskrityje naują pasienio seniūniją Eišiškėse,

¹⁰Lietuvos ir Lenkijos santykiai 1917–1994 m. Dokumentų rinkinys. V. 1998 m. Ambasadorių konferencijos nutarimas dėl Lenkijos rytinės sienos. Psl. 77.

¹¹https://site-449304.mozfiles.com/files/449304/Gelezine_uzdanga.pdf psl.61

Trakų apskritys su pažymėtais pasienio rajonais ir sargybos, 1933-1940 m. dislokacija

TRAKŲ BARO DISLOKACIJA (iš Lietuvos pusės)

Vienas iš pasienio policijos padalinių buvo pasienio policijos Trakų baras, jo centras – Kaišiadoryse. Trakų baro ribos sutapo su rytinėmis Trakų apskrities ribomis (85,6 km), todėl už pasienio policijos Trakų baro veiklą buvo atsakingas ir Trakų apskrities viršininkas. Šis baras buvo skirstomas į 6 rajonus ir 20 sargybų. Pasienio policijos Trakų baras iki 1933 m. buvo skirstomas į I–VII rajonus, tęsėsi nuo Verdakiemio kelio Onušio valsčiuje iki Mitkiškių malūno Vievio valsčiuje, iš viso siekė 85,6 kilometrų. 1933 m. vidaus reikalų ministras patvirtino pasienio būstinių dislokacijos schemą, kurioje iki pat 1940 m. liko šeši (pasienio) rajonai, suskirstyti į 20 sargybų: I rajonas (būstinė Kaniūkų k.) su trimis sargybomis – Kalėnų (1-oji sargyba), Kaniūkų (2), Spenglininkų (3); II rajonas (būstinė Panošiškių k.), sargybos Gudakiemio (1), Užolėjų (2), Pribonių (3); III rajonas (būstinė Stravkos k.), sargybos Dergonių (1), Stravkos (2), Zailgų (3); IV rajonas (būstinė Nabaraučiznos k.), sargybos Daugirdiškių (2), Nedzvedaukos (2), Daniliškių (3), Kurkliškių (4); V rajonas (būstinė Vievėje), sargybos Keliakiemio (1), Skirmantiškių (2), Beloliesės (3), Paneirių (4), Kirgeliškių (5); VI rajonas (būstinė Zabožų (Zabarijos) k., 1935 m. perkelta į Kazokiškes), sargybos Vasiliškių (1), Grabijolų (2)

Dabartinis Trakų rajono žemėlapis

kreipėsi į „Šviesiausios Lenkijos Respublikos Pona Prezidentą prašydami sudaryti pasienio seniūniją Trakuose, nes tai leistų Trakų miestui vėl pakilti ir atsikurti. Trakuose yra valstybinės patalpos, tinkamos seniūnijos įstaigoms, ir valstybės išdui seniūnijos

Dabartinio Trakų rajono teritorija, kuri priklausė Lenkijos Respublikai 1938 m. žemėlapis

įkurdinimui Trakuose netektų leisti pinigų jų statybai ar nuomai. Už Trakų apskrities sudarymą dar byloja tokios istorinės aplinkybės: Trakų apskrities pavadinimas būtų išsaugotas įjungiant į šią apskritį Trakų, Lentvario, Rūdiškių, Valkininkų apylinkes ir Trakų miestą – kartu iki 40 tūkstančių gyventojų; priklausančios šiandien Vilniaus–Trakų apskričiai Trakų apskrities Marcinkonių apylinkė, taip pat Lidos apskrities Kaniavos ir Eišiškių apylinkės ir Vilniaus apskrities Šalčininkų ir Rūdiškių apylinkės sudarytų Trakų apskritį, palei kurią ir palei sieną yra Vilnius–Gardinas geležinkelis. Apskrityje su tomis apylinkėmis dauguma gyventojų yra lenkai, ir jie sudarytų persvarą visuose valstybiniuose reikaluose (...) Tuo atveju, jei nebūtų pripažinta galimybė sukurti seniūnijos Trakuose, maloniai prašytume atidaryti bent seniūnijos skyrių, kad paribio gyventojams būtų lengviau tvarkyti būtinus administracinius reikalus vietoje, nes dabartinėmis sąlygomis Vilniaus–Trakų seniūnija yra perkrauta darbų, ir reikalus tvarko žmonės, nutolę nuo vietinių gyventojų, ir dėl to žymiai labiau gaištama. Trakai, 1923 m. spalio 15 diena“¹².

Nuo 1923 m. gegužės mėnesio, abiem pusėms išformavus ginkluotas šaulių ir milicijos gruputes, palaipsniui pasienio kontrolę perėmė Lietuvos ir Lenkijos kariuomenių pasienio daliniai. Koks buvo lenkų pasieniečių ir lenkų istorikų požiūris į susiklosčiusią situaciją galima skaityti 2017 m. pabaigoje Lenkijos tautos atminties instituto lenkų kalba išleistoje Arturo Ochalo (Artur Ochał) 664 puslapių knygoje „Prie Lietuvos rubežiaus. Na Litwskiej rubieży.“ (1929–1939)“. Knygoje rašoma, kad atsiradusią ribą tarp abiejų konfliktuojančių šalių lenkai vadino siena, o lietuviai laikė tik demarkacine linija.¹³

Lenkai skundėsi, kad įtampą kėlė dažni lietuvių

¹²<http://www.traku-zeme.lt/traku-miesto-kronika-nuo-1918-m-gruodzio-men/>

¹³<https://www.epaveldas.lt/preview?id=LIMIS-15000016472822>

šaulių diversiniai išpuoliai, kurių metu buvo deginami pasėliai, žudomi vietos gyventojai lenkai ir... lietuviai (?). A. Ochal'as pastebi, kad nuo 1923 m. lietuviai pamažu ėmė vengti ginkluotos konfrontacijos su Lenkija. Autorius įvardija, kad per susidūrimus dėl neutraliosios zonos Lenkijos pusė patyrė nuostolių – žuvo 8 pasieniečiai ir 1 policininkas, buvo sužeisti 32 kareiviai ir 18 policininkų, lietuviams į nelaisvę pateko 10 lenkų kareivių. Didžiausios žvalgybinės ir kontržvalgybinės pastangos iš Lenkijos pusės buvo Lietuvos kryptimi. Jos sudarė 94 proc. visų operacijų, tuo tarpu kai Prūsijos kryptimi – tik 6 proc. Tačiau šis darbas nebuvo sėkmingas. Užverbuotieji („konfidenty“), kaip rašo A. Ochal'as, labai dažnai pereinavo lietuvių pusėn, t. y. juos perverbuodavo Lietuvos žvalgyba. Nenuostabu, kad pareigūnai dažnai buvo keičiami naujais, buvo kritikuojami už aplaidumą tarnyboje¹⁴ Lenkų istorikas Marian Kałuski savo straipsnyje „Polsko-litewski konflikt o Wilno w okresie międzywojennym“ stebisi, kad Lietuvos Konstitucijoje parašyta, kad Lietuvos sostinė Vilnius, kad 19 metų lietuviai puoselėjo prarastos sostinės atminimą. Kiekvienais metais spalio 9 dieną jie švęsavo tautinį gedulą, kad Lietuvos mokyklose ši diena buvo vadinama „lenkų apgaulingo Vilniaus užgrobimo diena“, kad žemėlapiuose Vilniaus žemė buvo pažymėta kaip „lenkų okupacijos Lietuvos dalis“, kad 1924 metais Lietuvos valdžia kartu su Lietuvos vyskupais numatė surengti religines piligrimines keliones per „žaliąją“ sieną į Lenkiją, kurias vestų kunigai, apsupti vaikų būrio, kad lenkų pasieniečiai būtų bejėgiai juos sustabdyti.¹⁵

1927 m. vasarą Lietuvos prezidentas Antanas Smetona suorganizuoja kelionę, kurios tikslas apvažiuoti visą Lietuvą ir susitikti su visais Lietuvos gyventojais.

Prezidentas 1927 m. rugsėjo 4 dieną pradėjo trijų dienų kelionę po tuometinę Trakų apskritį maršrutu: Kaunas – Rumšiškės – Kruonis – Žiežmariai – Pravieniškės – Liutonys – Kietaviškės – Semeliškės – Aukštadvaris – Karkučiai – Pakalniškės – Vievis – Sabališkės – Gilučiai – Žasliai – Stabinčiskės – Ilgakiemis – Kaišiadorys – Kaunas. Kartu su Respublikos Prezidentu kelionėje dalyvavo vidaus reikalų ministras Ignas Musteikis (1890 – 1960), kariuomenės vadas Silvestras Žukauskas (1860 – 1937) policijos inspektorius Vaclovas Goštautas (1900 – 1962), pulkininkas Vladas Skorupskis (1895 – 1981).¹⁶ Prezidentas sutinkamas garbės vartais, tautine atributika, gėlėmis, orkestrais, garbės rikiuotėmis. Visi pasitiko prezidentą, vaišino, sakė kalbas. Dažnai buvo minimas prarastas Vilniaus kraštas.

Pavyzdžiui Žasliuose Pavasarininkų choras sudainavo „Mes be Vilniaus nenurimsim“ – antrąjį Lietuvos himną (žodžiai poeto Petro Vaičiūno (1890 – 1959), muzika kompozitoriaus Antano Vanagaičio (1890 – 1949)).¹⁷

Netoli Vievio prezidentą pasitinka garbės

¹⁴https://www.pasienieciuklubas.lt/articles.php?article_id=27

¹⁵https://www.kworum.com.pl/art9517,litwa_kowienlska_8211_tam_byn%EF%BF%BDa_polska_v_.html

¹⁶<https://www.voruta.lt/prezidento-antano-smetonos-vizitas-traku-apskrityje/>

¹⁷<https://www.voruta.lt/prezidento-antano-smetonos-vizitas-traku-apskrityje/>

vartai su užrašu „Mes be Vilniaus nenurimsim“, Aukštadvaryje, šio miestelio valsčiaus tarybos narys p. Dr. Mongirdas (savanoris, tremtinys Vladas Jonas Mongirdas, 1877-1960) Kalbėtojas prisimena, kaip senovėje pro Aukštadvarį ėjo svarbus traktas iš Kauno į Vilnių, kuriuo daug kartų žygiavo narsūs Gedimino, Kęstučio, Vytauto ir kitų didžiųjų tautos vadų karžygiai. Ir nūnai kelias veda į Vilnių, į tautos pasiilgimo šventyklą. Jei visai lietuvai yra brangu, tuo labiau aukštadvariečiams. Tautos vade, vesk mus į Vilnių, kad prie Gedimino šventų palikimų galėtume sudėti sunkią tautos naštą, kuri mus tol slėgs, kol mes neatgausime protėvių kapų, – pažadėtiosios žemės, susigraudinusio kalbėtojo žodžiai uždegė minią.¹⁸ Dr. Vladas Jonas Mongirdas ir prezidentas A. Smetona mokėsi Palangos progimnazijoje ir Mintaujos gimnazijoje ir buvo pažįstami iš mokslų laikų.

1927 m. A. Smetonos kelionės po Lietuvą kalbose ir lietuvių kalbose visuomet buvo minimas Vilniaus pradimas ir siekis susigrąžinti Lietuvos sostinę. Tai liudija dokumentai fiksavę A. Smetonos kelionę po Lietuvą.

Skaitant tuometinių Lenkijos istorikų darbus susidaro įspūdis, kad Lietuvos gyventojų gailėstis praradus Vilnių – lenkams istorikams kėlė nuostabą. Lenkijos vyriausybė Vilniaus krašte stengėsi steigti kuo daugiau valstybinių mokyklų. Tai lėmė ir politiniai motyvai – pirmiausia Lenkija norėjo išplėsti savo įtaką teritorijoje. Iš Vilniaus krašte gyvenančių tautų žemėlapiu matome, kad Trakų krašte vyravo lenkų tautybės gyventojai. Trakai – buvo pasienis, teritorija prie Lietuvos ir Lenkijos demarkacinės linijos. Pradžios mokyklų netoli Trakų įsteigta daug. Archyvuose dokumentuose, švietimo inspektorių ataskaitose galima rasti šias kaimo mokyklas: Senuosiuose Trakuose, Būdos (Budki) kaime, Babriškėse, Užutrakyje, Bražuolėje, Varnikėliuose, Žukiškėse, Dobiluose, Kiemeliškėse, Dėdeliškėse, Serafiniškėse, Rykantuose, Slabadoje, Salkininkuose, Vosyliukuose ir k. t. Visos mokyklos buvo valstybinės, dėstoma kalba – lenkų. Mokiniai mokėsi nuo 8 val. ryto. Pamokos vyko po 50 minučių, pertrauka 10 minučių. Mokėsi 6 dienas per savaitę. 28 Kiekvieną dieną vyko lenkų kalbos pamokos. Daug geografijos pamokų, o istorijos mokomasi tik nuo 5 klasės. Įdomu, kad mokiniai miestuose ir kaimuose mokėsi pagal skirtingas mokymosi programas.¹⁹ Kaip rašoma 1927 m. inspektoriaus ataskaitoje, Trakų apylinkėje mokėsi 977 mokiniai: 573 berniukai ir 404 mergaitės. Kiekvienoje mažesnėje kaimo mokykloje apie 40 mokinių. Įdomu, kad save lietuvių tautybės įvardija tik Rūdiškėse besimokantys mokiniai.²⁰ Trakų mokykloje dirbo 6 mokytojai, mokyklos direktorius – Bertling Antonis. Iš dokumento matome, kad 2 mokytojai buvo lenkų tautybės, 4 – žydų tautybės. Mokytojai per savaitę vesdavo nuo 23 iki 30 pamokų.

¹⁸LCVA, f. 391, b. 278, l. 3

¹⁹LVCA, f. 173, b. 166, l. 1.

²⁰https://site-449304.mozfiles.com/files/449304/Gelezine_uzdanga.pdf psl 7

Archyviniai dokumentai taip pat rodo, kad mokytojai žinias gilindavo pradžios mokyklų mokytojų vasaros kursuose. inspektorius ataskaitoje apie septynmetę Trakų mokyklą rašoma, kad dirba 11 mokytojų, mokosi 331 mokinys. Matomas mokyklos augimas. Didžioji dauguma mokytojų buvo lenkų tautybės. Dokumento kopijoje matyti, kad Trakų septynmetėje mokykloje dirba Rūdiškių kunigas A. Žemaitis. Sumažėjo žydų tautybės mokytojų – trys ir padaugėjo lenkų tautybės mokytojų – 7. Galima išvada, kad tokia buvo Lenkijos vykdyta politika: mokyklose palaipsniui reikia keisti ne lenkų tautybės mokytojus į lenkų tautybės.

Apie lietuvių saugomą demarkacinę ribą išsamiai aprašyta Olijardo Lukoševičiaus redaguotame straipsnyje rinkinyje „Geležinė uždanga“: Lietuva–Lenkija, 1920–1939 m.“ Čia rašoma, kad nuo 1924 m. demarkacinę liniją jau saugojo Lietuvos pasienio policija. Ši linija buvo ilga, vingiuota ir paini, nes praktiškai nebuvo natūralių gamtos ribų, kuriomis ji galėjo būti išvesta. Lietuvos ir Lenkijos pasieniečiams teko patruliuoti vieniems šalia kitų. Nesant aiškių linijos ribų nuolat kildavo nesusipratimų dėl neteisėtų sienos žymėjimų ar perėjimų.²¹ Demarkacinė linija buvo žymima užakėtu žemės ruožu, žiemą kartais ją žymėdavo ir šiaudais.

Saugoti Lietuvos valstybę buvo sunkus ir pavojingas darbas. Buvo provokacijos, atsirado nusikaltėlių, kurie padarę nusikaltimą bėgdavo į Lenkijos pusę. Toks atvejis aprašomas Kazimiero Čapliko – Laisvės kovų savanorio, policijos valdininko, sovietinių kalėjimų ir lagerių politinio kalinio prisiminimų knygoje „Saugojau žmonių gyvybę ir turtą“²²

Pafrontės ežeriuokas prie demarkacinės linijos su Lenkija. Prie ežero du kariai gano karvių bandą. Aukštadvaris. 1921 m. Trakų istorijos muziejus.²³

Tiesioginio susisiekimo tarp Vilniaus ir Kauno nebuvo. Pavyzdžiui iš Kauno važiuodavo iki Vievio. Išlipdavo. 7 kilometrus reikėjo važiuoti į Skirmantiškes – laikino pasienio punkto, ir iš ten važiuoti į Vilnių atvykusi lenkišku traukiniu.²⁴

Tarpukariu per demarkacinę liniją nuolatos judėjo gyventojai, veikė oficialūs pasienio punktai, anapus sienos vieni kitus lankė giminaičiai, vyko vestuvių ir laidotuvių apeigos, turėjo žemės anapus linijos ūkininkai dirbo ūkio darbus, ganė galvijus.²⁵ Nors gyventojams, kurie gyveno pasienyje būta nurodymų laikyti šunis pririštus, nes jie daug ką išduoda, keldavo nerimą įvykiai pasienyje. Bet gyventojai, turintieji leidimus, sieną galėjo pereiti pereinamuosiuose punktuose, kur budėjo abiejų pusių pasieniečiai.²⁶ Pagal Lietuvos Centriniam valstybiniame archyve išlikusius Lietuvos muitinės dokumentus galima pamatyti, kad Lietuvos pasienio gyventojai galėjo

²¹K.Čaplikas. Saugojau žmonių gyvybę ir turtą. V.2001. psl.75.

²²K.Čaplikas. Saugojau žmonių gyvybę ir turtą. V.2001. psl.79.

²³https://site-449304.mozfiles.com/files/449304/Gelezine_uzdanga.pdf psl. 11

²⁴LVCA F900 A1 B 31 psl. 211

²⁵LVCA F900 A1 B 31 psl. 128

²⁶https://site-449304.mozfiles.com/files/449304/Gelezine_uzdanga.pdf psl.71.

atsivežti malkas, šieną, kai kurias numatytas prekes galėjo įsivežti be maito mokesčio iki 1935 m. lapkričio 6 dienos²⁷.

Lietuvos pasienio darbuotojai tikrindavo pasienyje esančias parduotuves, yra rasti dokumentai, kuriais nurodoma patikrinti Vievio, Semeliškių parduotuvių kleimuotas (žymėtas) ir plombuotas prekes.

Prie demarkacinės linijos gyvenusių žmonių vaikų atmintyje išlikęs įprotis nekalbėti apie tuometinius įvykius, ir į prašymą papasakoti apie gyvenimą pasienyje – atsakymas- vaikai neleidžia papasakoti. Trakų r. Onušio Donato Malinausko gimnazijos istorijos mokytojos Danutė Budrevičienės mama prisiminė, kaip per sieną sacharinas buvo nešamas, o kaimynė prisiminė, kad per demarkacinę sieną kai kuriems buvo leidžiama važiuoti vežimu ir jie kitus žmones paslėpdavo po šieniu ir perveždavo. Kai kurie prie demarkacinės sienos gyvenę žmonės tik atskirus sakinius prisimena artimųjų, kad jei karvė perbėgo sieną – neieškodavo kaimo gyventojai, kad vaikai viščiukus ir žąsiukus į kitą pusę pergindavo, o pasieniečiams pasakydavo, pabėgusius parsigena. Kad likę pasakojimų šeimoje, kaip senelis slėpdavosi nuo pasieniečių Daugirdiškių ežero saloje ir kt. pavienių atsitikimų. Yra likusių dokumentų Lietuvos Valstybės Centriniam archyve, kad kai kurie pasienio gyventojai užsiimdavo kontrabanda. Pirmaisiais metais (1924–1925 m.) iš Lietuvos pusės kontrabandos buvo nešama nedaug, daugiau gabenta iš Lenkijos. Vilniuje buvo brangus cukrus, sacharinas, degtukai, buvo plukdomi gyvuliai Nerimi iš Lietuvos pusės keliaudavo Lenkijos pusėn. Iš Lenkijos pusės dažniausiai gabeno rūbus, manufaktūros prekes, baltinius, skaras, skareles ir megztnius. Lenkijos pusėje šios prekės buvo pigesnės, todėl jų gabenama į Lietuvą. Kontrabandininkai prisigalvodavo įvairiausių gudrybių, kaip nepastebėtiems atsigabenti įvairių prekių. Dažniausiai kontrabanda veždavo šilką ir jo gaminius, kosmetiką, sachariną, akmenėlius žiebtuvėliams. Nusikaltėliai slėptuves įsigudrindavo įsirengti savo transporto priemonėse – vežimų ienose, lankuose... Bet jau minėto K. Čerskio vadovaujami policininkai sugebėdavo rasti ir konfiskuoti didžiumą kontrabandos, gabenamos per jo saugomą rajoną. Galop konfiskuotų prekių susikaupė tiek daug, kad nebuvo vietos, kur jas sandėliuoti. Tuomet K. Čerskis išsirūpino dokumentus ministerijoje ir Karageliškėse atidarė specialią konfiskuotų prekių krautuvę. Prekių gabenimas įgudavo ir ypač didelį mastą. Pavyzdžiui, 1932 m. gruodžio 5 d. pro I rajoną į lenkų pusę pernešta net 900 kg druskos. Gruodžio 21 d. pro 2-ąją sargybą į lenkų pusę išgabenta 1450 kg druskos, o pro Spenglininkus – 200 kg sacharino. Gruodžio 23 d. vakarą į lenkų pusę pergabeno net 1800 kg druskos. 1933 m. kovo mėnesį pradėjo gabenti ir pipirus.

Lietuvos Centriniam valstybiniame archyve yra saugomas Lenkijos pasieniečių skundas, kuriame

²⁷LVCA F900 A1 B31

Demarkacinė linija ties Dūkštomis

Prezidento Antano Smetonos sveikinimo kalba Vievyje. 1927 09 06. NUOTR. IŠ V. POVILIUNO RINKINIO

Antano Smetonos sutikimas Aukštadvaryje, 1927 m. Dešinėje su studentiška kepuraitė Tadas Mongirdas. NUOTR. IŠ TADO MONGIRDO ŠEIMOS ARCHYVO

Lenkijos muitinė atkreipė dėmesį, kad Lietuvos geležinkelininkai traukiniu atvykę į Landvarovo (Lentvario) geležinkelio stotį ir Lenkijos piliečiams parduoda tokias prekes, kaip tabakas, degtukų lazdeles, žiebtuvėlius. Minimas įvykis, kaip Lenkijos pilietis V. Kosčiuškevičius gyvenantis Vilniuje ir dirbantis Lentvario geležinkelio stotyje iš Lietuvos geležinkelių išsigijo 15 pakelių po 50 gramų tabako, 3 žiebtuvėlius, 450 gramų degtukų akmenėlių ir cigarečių popieriaus.

Kalbantis su Strėvos gyventoja Karolina Ilgert, kuri pasidalino atsiminimais apie savo senelį Vytautą Volčiką, kuris nuo mažų dienų gyveno Strėvos miestelyje, iš pasakojimo galima pastebėti, kad šalia demarkacinės linijos gyvenę žmonės taikėsi

prie besikeičiančių gyvenimo sąlygų ir mėgindavo naudotis susiklosčiusiomis aplinkybėmis ir gauti kiek galima daugiau finansinės naudos iš gyvenimo palei dviejų konfliktuojančių valstybių ribą. Iki šiol Strėvos gyventojai žino, kad buvo kontrabandinis kelias brenant brasta per Spindžiaus ežerą, žmonės prisimena, kad net vežimu buvo galima per brastą pervaziuoti ir prekes pervežti. Paklausus ką veždavo, Karolinos Ilgert senelis yra minėjęs, kad į Lietuvą veždavo žibalą, degtinę, audinius, batus, skaras, muilą. Tuo metu šios prekės Lietuvoje kainavo dvigubai brangiau. Batai Lenkijoje kainavo apie 6–8, Lietuvoje – 12 Lt, skaros atitinkamai 2–3 ir 5 Lt. Ten kur dabar per Strėvos kaimą yra likusio senojo, akmenimis grįsto Karališko vieškelio atkarpa, kryžkelėje stovėjo

būdelė, kurioje budėjo pasienietis ir tikrindavo visus, kurie su vežimu per Strėvą važiuoja.

Žmonės keliaudavo, lankydavo vieni kitus nežiūrint į tai kokioje valstybėje jie gyvena. Kadangi buvo pasienis, reikdavo žmonėms sustoti, palaukti, todėl buvo savaimė įsikūrusi prie kelio sankryžos, netoli budinčio pasieniečio, smuklė, kurioje galima buvo pavalgyti ir palaukti. Strėvoje buvo malūnas, kalkinė, kalvė. Sako, kad tuo metu virė gyvenimas, nes miestelio gyventojai turėjo darbo ir žmonių atvykdavo daug.

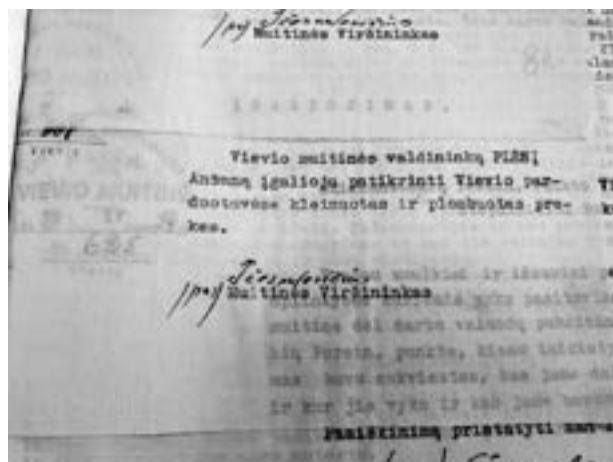
Atvykdavo žmonės pasižiūrėti į demarkacinę liniją, pažiūrėti į Lietuvą iš vienos pusės arba į prarastą Lietuvą iš kitos pusės. Tai populiaru to meto ekskursija, kai objektų buvo demarkacijos linija tarp Lenkijos ir Lietuvos. Labiausiai lietuvių apie 1937 metus lankytina vieta – pasienio linija prie Skirmantiškių (kur ėjo pagrindinis kelias nuo Kauno į Vilnių).

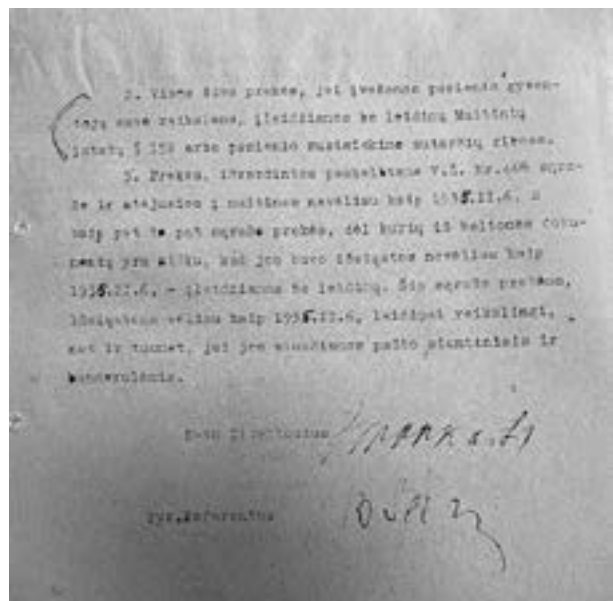
Prie Skirmantiškių (kur ėjo pagrindinis kelias nuo Kauno į Vilnių). Lietuvos valdininkai ties buvusią Lenkijos pasienio liniją Vievio valsčiuje, kur buvo pereinamasis punktas „Zawiasy“

Karolina Ilgert pasidalino atsiminimais apie savo senelį Vytautą Volčiką, kuris nuo mažų dienų gyveno Strėvos miestelyje

Lietuvos muitinės dokumentas nurodantis Lietuvos muitininkams patikrinti Vievio, Semeliškių parduotuvių kleimtuotas (žymėtas) ir plombuotas prekes

Lietuvos muitinės dokumentas apie Lietuvos pasienio gyventojų galimas vežti prekes.